

راهبردهای توسعه و آمایش جغرافیایی مناطق مرزی جنوب شرق ایران

حسین رحمانی کلایی^۱

مصطفی توکلی نغمه^۲

مهدی خداداد^۳

چکیده

مناطق مرزی با توجه به فاصله نسبی که تا مناطق داخلی کشور دارد، از محرومیت مضاعفی نسبت به مناطق داخلی تر رنج می برد. در کشور ما این وضعیت از شدت و عمق بیشتر برخوردار است. به گونه ای که استان سیستان و بلوچستان از نظر شاخص محرومیت، جزء محروم ترین استان های کشور است. در مناطق شرقی ایران تلفیق خشم طبیعت با خشونت انسانی حاصل از تروریسم، بستر مناسبی برای اقدامات اشرار و تحت الشعاع قرار دادن نظم و امنیت ایجاد کرده است، همچنین تهدیداتی چون مهاجرت های غیرقانونی، قاچاق مواد مخدر و سلاح های غیرمجاز، جنایات سازمان یافته، ورود کالاهای ممنوعه، ناامنی در نواحی مرزی و حمله به پاسگاه های مرزبانی و ... در کنار توطئه های تجزیه طلبانه به ویژه پس از جنگ افغانستان، امنیت مرزهای شرقی ایران را به مخاطره انداخته است. در این پژوهش توصیفی ابتدا از طریق مدل سوات عوامل قوت، ضعف، تهدید و فرصت از طریق روش دلفی جمع آوری و سپس مولفه های پژوهش مشخص شد و پس از انجام محاسبات طی روشی تلفیقی با مدل AHP مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در نتیجه این پژوهش راهبرد تدافعی با مقدار اندازه گیری شده ۴/۰۷۸ به عنوان راهبرد برتر و پس از آن راهبرد تهاجمی با مقدار ۳/۸۹۵ به عنوان راهبرد مکمل آمده است که نشان دهنده تاثیر مقایسه های زوجی گویه های مندرج در مدل سوات می باشد.

کلید واژه:

آمایش، مناطق مرزی، مدل تلفیقی SWOT-AHP، نواحی مرزی جنوب شرق ایران.

جستار گشایی

برنامه‌ریزی منطقه‌ای با این منطق بر توسعه فضایی تاکید دارد که برنامه ریزی بخشی به‌منظور تامین حداکثر سود و حداقل زیان جامعه می‌باید اثرات فضایی را نیز در نظر بگیرد و اضافه بر آن با تحلیل ساختار فضایی موجود، متقابلاً مشروط‌کننده‌های برنامه‌ریزی بخشی و تحولات آتی را بشناسد تا سرانجام طرح سازمان فضایی (نحوه استقرار مجموعه ای از فعالیت‌ها در فضا) بجهت برای مجموعه بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بر بستر فضا بدست آید (منزوی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۶). این مطلب با آنچه به‌عنوان برنامه ریزی آمایش سرزمین خوانده می‌شود، همسو می‌باشد به‌گونه‌ای که آمایش سرزمین در یک تعریفی عبارت است از: تنظیم کنش متقابل بین عوامل انسانی و عوامل محیطی به منظور ایجاد سازمان سرزمینی مبتنی بر بهره‌گیری بهینه از استعدادهای انسانی و محیطی. این در حالی است که ابزارهای تحقق آن افزایش کارایی و بازدهی اقتصادی، گسترش عدالت اجتماعی، رفع فقر و محرومیت و ایجاد نظام کاربری اراضی مناسب (مرکز ملی آمایش سرزمین ۱۳۸۵) از منظر پوتی اوژن کلودیوس^۱ نیز آمایش سرزمین، هدف توزیع بهتر جمعیت در ارتباط با منابع طبیعی و فعالیت‌های اقتصادی را دنبال میکند این تلاش به منظور اهداف کاملاً اقتصادی نیست و رفاه و توسعه کامل ظرفیت‌های بالقوه جمعیت را در نظر دارد. (سرور: ۱۳۸۴: ۲۱) به این ترتیب آمایش به معنای توزیع جغرافیایی بهینه منابع فعالیت‌ها و مشاغل است در واقع این برنامه مدیریت عقلایی فضا است. یعنی تخصیص عاقلانه زمین به فعالیت‌های گوناگون زراعت صنعت روستا شهر و (زیاری، ۱۳۸۹: ۱۲۳) به‌طورکلی هر اقدامی که اهمیت منطقه‌ای و فضایی داشته باشد آمایش است. (توکلی‌نغمه، ۱۳۹۴: ۱۷). با توجه به مطالب عنوان شده نواحی مرزی بیش از هر منطقه دیگری از فضای سرزمینی مستلزم کاربست دیدگاه‌های مرتبط با توسعه پایدار منطقه ای یا به عبارت دقیق تر آمایش سرزمین است. نواحی مرزی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست. مرور برنامه‌های عمرانی قبل از انقلاب بیانگر عدم توجه نسبت به ظرفیت‌های توسعه ای نواحی شرقی کشور بوده و در طول این برنامه‌ها هر چند با نگاه جزئی در برنامه نسبت به این ظرفیت‌ها و نقش آن در توسعه منطقه ای داخل مرزها از سویی و خارج از مرزهای سرزمین از سوی دیگر غفلت شده است. در بعد از انقلاب طرح توسعه محور شرق در خلال برنامه اول توسعه اقتصادی و اجتماعی توجهات را به سمت نواحی مرزی جنوب شرق و ظرفیت‌های آن متمایل ساخت (زیاری، ۱۳۸۹: ۱۲۷) اما متأسفانه آسیب‌های ناشی از نظام برنامه ریزی بخشی کشور در این بخش نیز رخ نموده و انتظارات از این طرح را با کندی محسوس مواجه ساخته است به‌گونه‌ای که مناطق مرزی جنوب شرق هنوز از دشواری‌های زیستی ناشی از نابرابری اقتصادی رنجور می‌باشد. محدودیت‌های ناشی از شرایط سخت اقلیمی در این منطقه، بحران‌ها و دشواری‌های امنیتی، تبلیغات سیاسی و فرقه‌ای، دوری از مرکز و شرایط ضمنی مرکز - پیرامون حاکم بر نظام برنامه ریزی کشور

1. Puti Eugene Claudius

و ... همگی از دلایل و زمینه‌های بروز وضعیت فعلی در مناطق مرزی جنوب شرق کشور است که به رغم داشتن پتانسیل‌های دیگر طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، توسعه نیافتگی به مشخصه غیر قابل اغماض این نواحی تبدیل شده است. (توکلی نغمه، ۱۳۹۴: ۵۸).

مناطق مرزی در هر کشوری دارای ویژگی‌های خاصی است و به‌طور اساسی با مناطق داخلی کشور دارای تفاوت‌هایی می‌باشد. به گونه‌ای که یکی از چالش‌های اساسی در این مناطق که پیش روی مسئولان می‌باشد، بحث امنیت این مناطق است. این امر به ویژه در کشورهایی که دارای مرز طولانی با کشورهای همسایه خود می‌باشند همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان بوده است (کریبی و وافی، ۲۰۱۳: ۹۶) در این بین آمایش مناطق مرزی دارای اهمیت ویژه‌ای است به گونه‌ای که این مناطق علاوه بر ویژگی‌های مرتبط با دوری از مرکز، دارای ویژگی‌های کالبدی خاصی است که در مجموع باعث تشدید گسستگی فضایی و در نتیجه توسعه نیافتگی آنها می‌باشد (نامی، ۲۰۱۲: ۱۷۵) ادامه این گسستگی فضایی در صورت غفلت نسبت آن می‌توان کشور را با مخاطره‌هایی که متوجه امنیت ملی است مواجه ساخته و به عبارت دیگر گسستگی فضایی را به گسستگی ملی و تمایلات واگرایی منجر سازد (ابراهیم زاده و همکاران، ۲۰۱۲: ۲۱۷) بنابر این امنیت نواحی مرزی که در پیوند دو سویه با مباحث توسعه پایدار است یکی از اصلی‌ترین عوامل پایداری جوامع امروزی به شمار می‌آید (هدایتی و عباسی، ۲۰۰۹: ۱۷۸)

توسعه و امنیت مکمل یکدیگر اند. بدیهی است امنیت، مرهون توسعه و توسعه تضمین کننده امنیت ملی پایدار است. (صیدایی و هدایتی، ۲۰۱۰: ۱۰۲) مجموعه مباحث توسعه در مناطق مرزی جنوب شرقی با توجه به مطالب عنوان شده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است بویژه آنکه نسبت به ظرفیت‌های این مناطق شناخت و آگاهی داشته باشیم. توسعه محور ترانزیتی جنوب شرق و اتصال شمال به جنوب ایران منجر به پیوستگی‌های اقتصادی خواهد شد که این عامل تاثیر زیادی بر روی اتحاد ماطق مرزی با شهرهای مرزی خواهد داشت و منجر به آمایش سرزمینی در منطقه جنوب شرق کشور خواهد شد (خلیلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۳). چراکه موقعیت ژئوپلیتیک جنوب شرقی ایران با همجواری با کشورهای پاکستان و افغانستان و قرار گرفتن در مسیر دسترسی به آبهای آزاد جهان برای کشورهای آسیای مرکزی و افغانستان جایگاه ویژه‌ای را برای گسترش مبادلات منطقه‌ای و بین المللی ایران فراهم نموده است. این منطقه از دید پتانسیل‌های اقتصادی دارای سه سطح ملی، منطقه‌ای و بین المللی است. ۲۰۰ کیلومتر مرز آبی در کرانه‌های دریای عمان و اشراف این منطقه بر یکی از مهمترین و استراتژیک ترین راه‌های آبی جهان، همسایگی با افغانستان و پاکستان و نزدیکی به کشورهای آسیای میانه که دسترسی به دریا ندارند. ویژگی برجسته‌ای به این منطقه بخشیده است (کیانی مقدم و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۸). در این راستا برای اجرایی کردن و رسیدن به اهداف طرح توسعه تحت شرق که تحولات عظیم اقتصادی را برای استان‌های سیستان و بلوچستان،

کرمان و هرمزگان به همراه دارد، باید تمام ویژگی‌های زیربنایی و زیرساختی اعم از توسعه بندر چابهار، گسترش منطقه آزاد صنعتی و تجاری چابهار، توسعه بازارچه‌های مشترک، احداث جاده ترانزی ۹۰۰ کیلومتری چابهار به مرز سیستان با افغانستان در نقطه صفر مرزی میلک، ایجاد ثبات منطقه ویژه اقتصادی سیستان و ایجاد مناطق آزاد تجاری - صنعتی سیستان، ساخت خط آهن چابهار به منطقه مرزی میک و اتصال آن به راه آهن سرخس با گذر از شهرستان‌های نیکشهر، ایرانشهر، خاش، زاهدان، زابل، ساخت تأسیسات و امکانات رفاهی و اجرای صدها پروژه مورد نیاز برای توسعه ترانزیت کالا از بندر چابهار به نقاط دیگر کشور منجر به توسعه وزن ژئواکونومیکی جنوب شرق کشور خواهد شد که نهایتاً این توسعه منجر به رشد و توسعه شهرها و مناطق مرزی جنوب شرق کشور خواهد گردید (خلیلی و همکاران ۱۳۹۰: ۱۱۵). مجموعه مباحث مطرح شده اهمیت و ضرورت‌های انجام این پژوهش را در راستای ترسیم راهبرد هایی به منظور توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق مرزی جنوب شرق را بیان میدارد. لذا به طور کلی هدف از انجام این پژوهش:

- ارائه راهبرد های در راستای توسعه منطقه از ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و... می باشد و در عین حال اهداف فرعی از انجام این پژوهش هم عبارت است از:
- بررسی مولفه ها و عوامل قوت و ضعف، تهدید و فرصت های نواحی مرزی جنوب شرق
- تدوین راهبردهایی در جهت راستای توسعه مناطق مرزی جنوب شرق

روش پژوهش

مدل هیبریدی ^۱ AHP - SOWT و ^۲ ANP - SWOT

تجزیه و تحلیل SWOT، وسایل تعیین اهمیت نسبی معیارها را به شکل نظام‌مند، با ارزیابی گزینه‌های تصمیم‌گیری با توجه به این معیارها را فراهم نمی‌کند. به‌منظور رسیدگی به این نارسایی، چارچوب SWOT به یک ساختار سلسله‌مراتبی شبکه‌ای تبدیل شده است و مدل با به کارگیری AHP ANP یکپارچه و تجزیه و تحلیل می‌شود (کاجانوسا^۲، ۲۰۰۴: ۵۰۱). هدف از به کارگیری فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP و فرایند تحلیل شبکه‌ای ANP در چارچوب SWOT این است که به‌طور نظام‌مند عوامل SWOT واجد صلاحیت شده و شدت آنها برابر شود (ویکراماسینگه و تاکانو^۴، ۲۰۱۰: ۹۵۸). روش عرضه شده در سه مرحله به کار گرفته می‌شود (گالگو و جویزو^۵، ۲۰۱۱: ۱۱۰)

مرحله ۱: در گام اول به طور قابل توجهی عوامل داخلی (قوتها و ضعف‌ها) و خارجی فرصت‌ها و تهدیدها (برای برنامه‌ریزی راهبردی و ساخت تجزیه و تحلیل SWOT فهرست می‌شوند؛

1. Analytical Hierarchy process

2. strengths, weaknesses, opportunities, threats- Analytical Network Process

3. Kajanus

4. Wickramasinghe & Takano

5. Gallego & Juizo

مرحله ۲: مقایسه های دویه دو را برای تصرف وزن های هر گروه SWOT اعمال می کند؛

مرحله ۳: مرحله سوم فن AHP را برای به دست آوردن اولویت های نسبی هر یک از عوامل در گروه های SWOT به کار می گیرد. سپس، رتبه کلی وزن عامل از ضرب عوامل وزن محلی توسط گروه خاص وزن به دست می آید.

استان سیستان و بلوچستان با وسعت حدود ۱۸۷۵۰۲ کیلومتر مربع معادل ۱۱/۵ درصد مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. این استان بین ۲۵ درجه و ۳ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۹ دقیقه عرض شمالی و ۵۸ درجه و ۴۹ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۲۰ دقیقه طول شرقی واقع شده است و از شمال به استان خراسان جنوبی، از جنوب به دریای عمان، از شرق به کشورهای افغانستان و پاکستان و از غرب به استان های کرمان و هرمزگان محدود شده است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری این استان دارای ۱۴ شهرستان، ۳۶ مرکز شهری، ۴۰ بخش، ۱۰۲۳ دهستان و ۸۹۰۸ آبادی کددار است (سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۵). با توجه به پایین بودن نزولات جوی و عدم وجود منابع برفی کوهستانی، اکثر جریانات رودخانه ای، موقتی و فصلی بوده و در بخش وسیعی از استان با منابع محدود، آب های زیرزمینی تنها امکانات تامین آب محسوب می شود (مختاری هشی، ۱۳۸۶: ۷۸).

در آبان ماه ۱۳۹۵، استان سیستان و بلوچستان با ۵۸۸۴۴۷ خانوار دارای ۲۵۳۴۳۲۷ نفر جمعیت بوده است که در طی دهه ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ به طور متوسط سالانه ۱/۰۵ درصد رشد داشته است. از کل جمعیت استان ۲۵۳۴۳۲۷ نفر معادل ۱۲/۴۶ درصد در نقاط شهری و ۱۲۴۳۰۷۹ نفر معادل ۵۷/۵۲ درصد در نقاط روستایی سکونت دارند. از این تعداد جمعیت ۱۲۶۸۷۴۸ نفر را مردان و ۱۲۶۵۵۷۹ نفر را زنان تشکیل می دهند. بنابراین نسبت جنسی در این استان برابر ۱۰۳ می باشد یعنی در مقابل هر ۱۰۰ زن ۱۰۳ مرد در این استان وجود داشته است و این نسبت با نسبت جنسی کل کشور منطبق است. نسبت های مذکور در نقاط شهری به ترتیب ۱۰۴ و ۱۳۴ و در نقاط روستایی ۱۰۶ و ۱۵۳ بوده است. در میان گروه های سنی نوجوانان (۱۱-۱۴ ساله)، ۴۳/۱۲ درصد جمعیت استان معادل ۲۱۴۱۰۵ نفر و جوانان (۱۵-۲۴ ساله)، ۵۵/۲۰ درصد جمعیت استان معادل ۳۵۳۹۲۱ نفر را تشکیل می دادند. تراکم نسبی جمعیت استان در سال ۱۳۹۵، ۱۳/۵۱ بوده است. یعنی در هر کیلومتر مربع از خاک استان ۱۳/۵ نفر سکونت داشته اند. در مقایسه با تراکم جمعیت کل کشور (۷۸/۳۶ نفر در کیلومتر مربع) این استان از تراکم بسیار پایینی برخوردار بوده است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵).

بررسی موارد مختلف در زمینه پیشینه پژوهش حاکی از این امر است که در زمینه توسعه و آمایش مناطق مرزی تاکنون مطالعات بسیاری صورت گرفته است. اما آنچه در این بخش آورده می شود مشتمل

بر جدیدترین نمونه های این قبیل پژوهش ها است که در نشریات و مجلات علمی و پژوهشی منتشر شده است:

مختار و دهشی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان تدوین راهبردهای آمایش مناطق مرزی؛ مطالعه موردی مرزهای شرقی کشور پس از بیان نظریات و ادبیات پژوهش در پایان مقاله به این نتیجه دست یافته اند که با توجه به شرایط فعلی، راهبردهای مناسب حرکت در مسیر آمایش مناطق مرزی شرق کشور از نوع تدافعی است و هم اکنون بر اساس اولویتبندی انجام شده راهبردهای تدوین برنامه جامع، توسعه همه جانبه استانهای شرقی کشور (بخصوص مناطق مرزی) توسعه و تقویت انواع زیرساختهای کالبدی، شامل: حمل و نقل، راه آهن، جاده و... به منظور افزایش پیوندهای کانون های پرجمعیت مناطق شرقی با یکدیگر و کانونهای داخل کشور از اولویت بالاتری برخوردارند

سعادت و زیرکی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان امکان سنجی توسعه مرزها و نقش آن بر امنیت مرزی (مطالعه موردی بازارچه مرزی استان خراسان رضوی با افغانستان) پس انجام مطالعات خود به این نتیجه رسیده اند که مناطق مرزی دوغان در توسعه اشتغال و افزایش درآمد مردم نقش مثبتی داشته است. همچنین این نواحی دارای کمترین ورود کالای قاچاق و مواد مخدر بوده است و در پایان نیز راهکار هایی در زمینه توسعه این منطقه ارائه شده است

زارع و سرداری (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان کاربرد مدل های SWOT و SWOT-AHP در آمایش منطقه های مرزی با تأکید بر راهبردها و اولویتهای برنامه ریزی: منطقه های مورد مطالعه: مریوان و بانه در بخش یافته ها بیان می کنند که نتایج این پژوهش نشان میدهد در مدل SWOT راهبرد تدافعی و در مدل تلفیقی راهبرد رقابتی به عنوان راهبرد اصلی و راهبرد بازنگری به عنوان آلترناتیو برگزیده شده است

کریمی و خلیلی (۱۳۹۲) در پژوهش خود با عنوان آمایش توسعه امنیت پایدار در مناطق مری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی پس از بیان نظریات و دیدگاه های مورد نظر در حوزه مطالعات مکان گزینی در پایان بیان داشته اند که در مکان گزینی اماکن نظامی ایلام، بالاترین اهمیت را فاصله از شنزراهای متحرک (۰/۱۶۴) و کمترین اهمیت را دسترسی به خدمات تفریحی و درمانی (۰/۰۴۶ و ۰/۰۳۶) دارا هستند. نقشه های استخراج شده همچنین نشان داد که بر مبنای معیارهای دارای اهمیت، در حال حاضر بیشتر مراکز نظامی از نظر استقرار در وضعیت بسیار مطلوبی قرار ندارد.

زرآبادی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود با عنوان ارزیابی راهبردهای آمایش مناطق مرزی بر اساس مدل SWOT-ANP مطالعه موردی: (منطقه مرزی ایران و ترکیه) به این نتیجه رسیده اند که راهبرد افزایش سهم بازرگانی فراملی بین دانشگاه های کشور ایران و ترکیه مهمترین راهبرد در توسعه و پیشبرد بین دو منطقه می باشد و راهبرد مدیریت بهینه منابع زیر بنایی و اقتصادی از طریق توسعه فعالیت ها و سرمایه گذاری

بین ایران و ترکیه عنوان راهبرد جایگزین می باشد

عندلیت و مطوف (۱۳۸۸) در پژوهش خود با عنوان توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران در بخش یافته های پژوهش می نویسند مطالعات این مقاله نشان میدهد؛ توسعه و امنیت در مناطق مرزی لازم و ملزوم یکدیگر است. همچنین، شدت عدم تعادل منطقیهای میان مناطق مرزی و مناطق داخلی در ایران بر توسعه ملی تأثیرگذار است. به عبارت دیگر، اگر چه توسعه نیافتگی در مناطق مرزی که منجر به ناامنی می شود، اثرات خود را بر توسعه نیافتگی و ناامنی در کل کشور میگذارد. اما موانع ذهنی و عینی زیادی تاکنون باعث شده است این گونه تأثیرات منفی ادامه داشته باشد. آمایش مناطق مرزی سعی دارد این موانع را بردارد، و با ارایه یک نوع برنامه ریزی فضایی - راهبردی، توسعه یکپارچه و پایدار ملی را تحقق بخشد

از جمله اشتراکات این مقاله و سایر پژوهش های انجام شده ارائه راهبردهایی در راستای توسعه یافتگی مناطق مرزی جنوب شرق و منحصراً استان سیستان و بلوچستان است اما در عین حال این پژوهش تفاوت هایی نیز با سایر پژوهش های یاد شده دارد که به نوعی به عنوان نوآوری های آن می توان یاد نمود از جمله این موارد تکیه این مقاله بر مبنای نظرات خبرگان در حوزه مطالعات توسعه منطقه ای و مرزی است به این صورت که از ابتدای شروع پژوهش سعی گردیده است نقطه نظرات خبرگان در این حوزه جمع آوری گردد به ویژه در حوزه بیان نقاط قوت و ضعف و تهدیدات و فرصت های منطقه مورد مطالعه با استفاده از روش دلفی و ارائه پرسشنامه های باز سعی در جمع آوری حداکثری نقطه نظرات کارشناسان و خبرگان داشته ایم ضمن اینکه ارائه راهبرد صرف هدف لازم این پژوهش بوده است اما در عین حال رتبه بندی راهبردها و مشخص نمودن اولویت های اقدام نیز با استفاده از مدل های تصمیم گیری چند معیاره از جمله دیگر نوآوری های پژوهش حاضر است.

مبانی نظری

آمایش سرزمین

در فرهنگ های لغت، آمایش به معنی آراسته کردن آورده شده که در تمامی رویکردها و برداشت ها از آمایش میتواند مصداق داشته باشد. اما معنی لغوی آن در زبان فرانسه Amonegement معادل Management در زبان انگلیسی است. بنابر این معنای آمایش سرزمین^۱ "مدیریت سرزمین" است. آمایش در واقع یک نوع برنامه ریزی توسعه است. اگر چه صرف نظر از توسعه و ارایه هر نوع تعریف و برداشتی از آن، نمیتوان از آمایش صحبت به میان آورد. اما تاکنون، به دلیل کارهای متفاوت و جدا از هم که در جهان در رابطه با موضوعات مرتبط با این رشته از دانش صورت گرفته است، برداشت های

1. Aménagement du territoire

متفاوتی از آمایش شده است. مهمترین و مرتبط ترین این برداشت ها عبارت است از:

- بهترین توزیع جغرافیایی فعالیت های اقتصادی (فرهنگ لغات لاروس به نقل از عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۱)
- سیاستی در یک چارچوب جغرافیایی معین به دنبال بهترین توزیع ممکن جمعیت (فرهنگ اقتصادی در امور اقتصادی اجتماعی معاصر)
- مطلوب ترین توزیع ممکن جمعیت و فعالیت (ژان پل لاکاز، ۱۹۹۵، به نقل از عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۱)
- سازماندهی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط زیستی به منظور تحقق آینده‌های مطلوب (۱۹۹۲ تا ۱۹۹۸ در فرانسه)

- برنامه ریزی و سازمان دادن انسان، فضا و فعالیت (مهندسین مشاور ستیران، ۱۳۵۴)

- نظارت بر عمران، حفاظت فضا یا سرزمین (توفیق، ۱۳۸۴: ۲۲)

آمایش سرزمین برنامه ای است که اهداف زیر را دنبال می کند:

- ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت های اقتصادی و اجتماعی متناسب با قابلیت های هر منطقه
- ایجاد تقسیم کار تخصصی بین مناطق مختلف کشور متناسب با مزیت نسبی هر منطقه
- گسترش و تجهیز فضای توسعه در راستای الزامات یکپارچه سازی فضای ملی
- بازسازی فضای توسعه به منظور بهبود - احیاء - ترمیم عملکرد مناطق آسیب دیده
- حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست

ایجاد شبکه سازمان یافته و سلسله مراتبی در جامعه شهری کشور

سازماندهی جامعه روستایی و عشایری به منظور ایجاد توسعه یکپارچه (توکلی نغمه و کارگر، ۱۳۹۴: ۶۸)

در سال‌های اخیر، با توجه به تحولات اساسی که در مورد مفهوم فضا صورت گرفته است، مفاهیم مربوط به آمایش سرزمین دگرگون شده است. بسط مفهوم فضا که عمدتاً در یک دهه اخیر و از جمله در تداوم کارهای "مانوئل کاستلز" و "دیوید هاروی"^۲، صورت گرفته است، باعث شده، مفهوم ایستایی خود را که حفاظت محیط زیست برای بیش از یک دهه به آن داده بود، از دست داده و امروز مفهوم پویایی بیابد که به این صورت فضا را میتوان تولید و مبادله کرد و از تولید و مبادله آن، ارزش افزوده به دست آورد (هاروی^۲، ۱۳۸۳: ۴۷ و کاستلز، ۲۰۰۹: ۴۲۹)

مفهوم مرز

مرز به عنوان خطی است که محدوده سرزمین کشورها را از هم جدا میکند. مناطق مرزی به علت مجاورت با کشورهای خارجی و شرایط جغرافیایی و سیاسی حاکم بر آنها، ویژگی های خاصی دارند و چنانچه این ویژگی ها مورد توجه قرار نگیرد، تأثیراتی منفی بر روند توسعه و امنیت این مناطق خواهد

1. Manuel Castells

2. David Harvey

3. Harvey

گذاشت و به عنوان تهدیدی در برابر توسعه عمل خواهد کرد؛ اما اگر مورد توجه قرار گیرد و در فرایند برنامه ریزی توسعه و آمایش آن مناطق به کار گرفته شود، اثرهای مثبتی از خود به جای می‌گذارد و تهدید را به فرصت تبدیل مینماید. نواحی مرزی دارای ویژگی‌هایی می‌باشد که از آن میان می‌توان به دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ناپایداری سکونت و جابه‌جایی مداوم جمعیت، تبادل‌های غیرقانونی مرزی، تفاوت‌های فرهنگی، قومی و مذهبی با مناطق داخلی کشور، ضدیت سیستمی و تهدیدات خارجی (عندلیب، ۱۳۷۹: ۸۳).

آمایش مناطق مرزی

آمایش مناطق مرزی عبارت است از: سازماندهی فضایی مناطق مرزی به منظور بهره‌وری مطلوب متناسب از مزیت‌های این مناطق در راستای منافع ملی و در چارچوب توسعه و امنیت کشور. آمایش مناطق مرزی نوعی برنامه ریزی است که توسعه را با امنیت و دفاع، از نیازهای مناطق مرزی، در چارچوب شرایطی که مناطق مرزی دارند، به یکدیگر پیوند می‌دهد و راهکاری برای توسعه مناطق مرزی معرفی میکند که در آن امنیت و توسعه لازم و ملزوم یکدیگر می‌شود (همان، ۱۳۸۰: ۱۴).

نظریات آمایش مرزی

نظریه تایلر هانسن^۱

هانسن ویژگی‌های مناطق مرزی را بر اساس نظریه مکان مرکزی و نظریه قطب رشد و دیگر نظریه‌های مرتبط با برنامه ریزی منطقه‌ای، تجزیه و تحلیل کرد. وی در مطالعات خود با اشاره به ویژگی‌های مثبت و منفی مناطق مرزی آنها را دسته‌بندی کرد. ویژگی‌های مثبت و منفی صنایع مرزی از دیدگاه او عبارت است از:

الف) ویژگی‌های مثبت:

۱- توسعه فعالیت‌های تجاری و فرهنگی در مناطق مرزی، به علت شعاع نفودی که در کشورهای مجاور پیدا می‌کند، بیشتر از مناطق مرزی است و این پدیده می‌تواند در فرایند توسعه مناطق مرزی و کل کشور به کار گرفته شود ۲- سرمایه‌گذاری در مناطق مرزی نسبت به مناطق داخلی به علت فرار از مالیات با معافیت مالیاتی سود بیشتری دارد،

ب) ویژگی‌های منفی:

۱- عدم تعادل میان مناطق مرزی و مناطق مرکزی که بر فرایند توسعه در این مناطق تأثیر می‌گذارد، ۲- ناهمخوانی میان اهداف سیاسی و اقتصادی و ظهور مشکلات مربوط به آن در مناطق مرزی.

هانسن، اصول کلی و ویژگی‌های مناطق مرزی را به شرح زیر بیان می‌شد:

(۱) وجود موانع مرتبط با تجارت بین‌المللی که در مناطق مرزی اعمال می‌گردد، (۲) قطع ارتباط با کشورهای

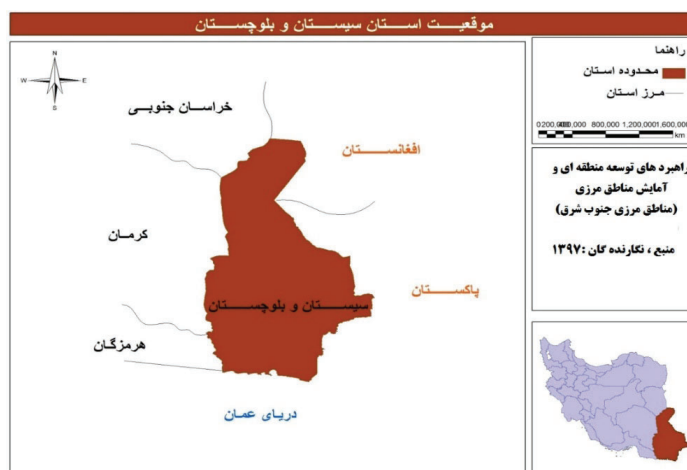
مجاور به علت تفاوت‌های گوناگون در زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی، ۳) خطر تهدید و تهاجم نظامیان ۴) گسست در ساختار فضایی این مناطق بر اثر ایجاد مرزهای فیزیکی. هانسن استدلال می‌کند، مادامی که این شرایط برقرار و این خصوصیات برای مناطق مرزی باقی است، مناطق مرزی به صورت مناطق محروم، توسعه‌یافته و پیرامونی باقی خواهد ماند (مختاری هاشی و همکاران، ۲۰۱۴: ۲۴۳).

دیدگاه‌های جونز و وایلد

فیلیپ جونز و تروور وایلد مقاله تحقیقی خود را در تحلیل تغییرات فضایی ساختاری در مرز پیشین دوباره آلمان پس از برقراری مرز و برداشتن موانع مرزی نوشتند. به عقیده جونز و وایلد مناطق مرزی به عنوان مناطق حاشیه ای و توسعه نیافته شناخته می‌شوند. این حاشیه ای بودن گرچه می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد، اما خود پدیده مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن منطقه را مضمحل می‌سازد. آنان معتقدند با برقراری مرز بین دو کشور فضاهایی که به یکدیگر متصل اند و تداوم فضایی را تأمین می‌کند، از یکدیگر می‌شدند و حاشیه ای می‌شوند این حاشیه ای بودن، علت عقب ماندگی این نواحی است. بر اساس عقاید جونز و وایلد، برای برنامه ریزی توسعه مناطق مرزی این امور باید مورد توجه قرار گیرند: ۱) درک پیچیدن، گستردگی و تنوع متغیرها و تأثیرات آنها در مرزها ۲) لزوم تأمین شرایط و زیرساخت‌های توسعه مرزها ۳) ضرورت خروج از انزوا و گسترش ارتباطات با داخل و خارج ۴) لزوم پیوستگی مرز با مرزها ۵) لزوم حمایت و پشتیبانی‌های ویژه از این مناطق جهت خروج فوری از محدودیت و دستیابی به توسعه (عزتی، ۲۰۱۱: ۱۸۸). با توجه به دیدگاه‌های مطرح شده، عدم تعادل‌های منطقه ای و فضایی مشهودی بین مناطق مرزی و مرکزی می‌باشند. این عدم تعادل، حرکت توسعه (به مفهوم همه جانبه را با کندی مواجه ساخته و سبب گسترش ناامنی در مناطق مرزی در مرحله بعد شده است. این تأثیرات کل سیستم یکپارچه کشور، توسعه، امنیت و مدیریت را نیز تأثیر می‌سازد. (موسوی، ۱۳۹۵: ۶۴)

پژوهش حاضر به منظور تدوین راهبردهای توسعه مناطق مرزی جنوب شرق با هدف ترسیم ابعاد توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار این نواحی تنظیم شده است. در این راستا روش پژوهش حاضر مبتنی بر توصیفی - تحلیلی با تکیه بر منابع کتابخانه ای بوده است. به منظور دست یابی به راهبردهای مورد نظر پرسشنامه ای تنظیم و روایی آن از جهت صوری و محتوایی و سازه ای با نظر اساتید مورد تایید قرار گرفت. در این پرسشنامه ابتدا از روش بارش فکری به منظور جمع آوری دیدگاه‌های مختلف در زمینه نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مناطق مرزی جنوب شرق استفاده شد. در این زمینه با عنایت به محدودیت‌های پژوهش تعداد ۲۰ نفر از خبرگان و محققان در زمینه مطالعات مرزی به صورت تصادفی انتخاب شده اند در مرحله بعد با تجميع نظرات و حذف برخی دیدگاه‌ها پرسشنامه SWOT به منظور ارزش‌گذاری به

هر یک از گزینه های یاد شده تنظیم و در اختیار ۲۰ نفر از کارشناسان انتظامی و نظامی و نیز اساتید دانشگاهی قرار گرفت. در ادامه پس از انجام محاسبات و مشخص نمودن وزن مربوط به هر گویه، از مدل AHP در زمینه رتبه بندی راهبرد ها استفاده شده است.

شکل ۱: محدوده مورد مطالعه

(استاندارد سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۷)

یافته های پژوهش

به منظور تحلیل یافته های پژوهش در گام اول به روش دلفی پرسشنامه های بازی در اختیار تعداد ۲۰ تن از کارشناسان انتظامی و دانشگاهی قرار داده شد. پس از جمع آوری مولفه ها در گام دوم و در قالب پرسشنامه SWOT و پس از حذف مواد خارج از محدوده مورد پژوهش، مجدد برای کارشناسان ارسال شد و از آنها درخواست گردید نسبت به درج نمره (در بازه ۱ کمینه و ۵ بیشینه) اقدام نمایند. در گام بعد پس از جمع آوری مجدد پرسشنامه ها، نسبت به محاسبات ضرایب سه گانه در مدل اقدام و نتایج این محاسبات در جدول (۱) نشان داده شده است:

جدول ۱. محاسبات مربوط به مدل SWOT

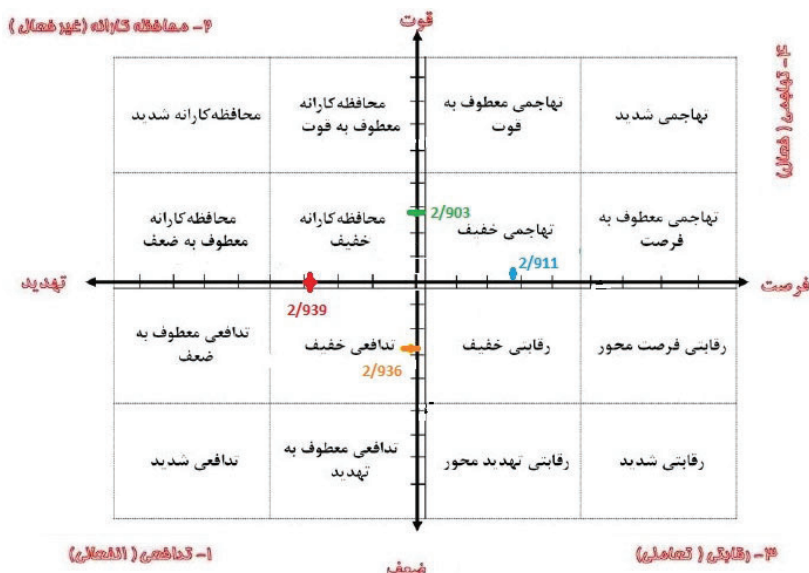
ردیف	مولفه (نقاط قوت)	ضریب ۱	ضریب ۲	رتبه	ضریب ۳
S1	وجود افراد تحصیل کرده و متخصص بومی در استان	۷۲	۰/۲۰۶	۲	۰/۴۱۳
S2	توجهات ملی نسبت به طرح توسعه شرق کشور	۷۰	۰/۲۰۱	۴	۰/۸۰۲
S3	اشتراکات فرهنگی و قومی با خارج از مرز ها	۶۰	۰/۱۷۲	۵	۰/۸۶۰

ردیف	مولفه (نقاط قوت)	ضرب ۱	ضرب ۲	رتبه	ضرب ۳
S4	ظرفیت های اقلیمی خاص در این منطقه از قبیل ساعات آفتابی زیاد و باد	۷۱	۰/۲۰۳	۳	۰/۶۱۰
S5	وجود ظرفیت های معدنی در منطقه	۷۶	۰/۲۱۸	۱	۰/۲۱۸
	جمع	۳۴۹	۱		۲/۹۰۳
w1	محدودیت های طبیعی در منطقه از جمله خشکی اقلیم	۷۳	۰/۱۹۵	۴	۰/۷۷۹
w2	تضاد و تعارضات قومی و قبیله ای	۸۲	۰/۲۱۹	۱	۰/۲۱۹
w3	عدم توسعه اقتصادی منطقه	۷۵	۰/۲۰۰	۲	۰/۴۰۰
w4	ضرب بالای بیکاری در منطقه	۷۴	۰/۱۹۷	۳	۰/۵۹۲
W5	امکانات کنترل مرزی ضعیف و دامنه بالای قاچاق در منطقه	۷۱	۰/۱۸۹	۵	۰/۹۴۷
	جمع	۳۷۵	۱		۲/۹۳۶
O1	موقعیت جغرافیایی (نقطه اتصال کشور های آسیای میانه به آب های آزاد است)	۷۹	۰/۲۱۴	۱	۰/۲۱۴
O2	الزامات قانونی و سند چشم انداز برای توسعه مناطق مرزی	۶۵	۰/۱۷۶	۵	۰/۸۸۱
O3	توسعه تکنولوژی و ابزار های نوین کنترل مرز	۷۳	۰/۱۹۸	۴	۰/۷۹۱
O4	اعطای معافیت های مالیاتی به سرمایه گذران داخلی و خارجی	۷۸	۰/۲۱۱	۲	۰/۴۲۳
O5	زیر ساخت های حمل و نقل ریلی و جاده ای	۷۴	۰/۲۰۱	۳	۰/۶۰۲
	جمع	۳۶۹	۱		۲/۹۱۱
T1	فعالیت گروهک های تروریستی در منطقه	۷۹	۰/۲۱۱	۱	۰/۲۱۱
T2	تبلیغات گسترده و تمایلات گسستگی ملی در منطقه	۷۳	۰/۱۹۵	۴	۰/۷۷۹
T3	قرار گیری در مسیر ترانزیت مواد مخدر و سلاح	۷۸	۰/۲۰۸	۲	۰/۴۱۶
T4	ضعف و خلا قانونی در زمینه توسعه مرادوات و مبادلات اقتصادی	۷۰	۰/۱۸۷	۵	۰/۹۳۳
T5	بحران آب و شرایط دشوار اقلیمی (باد های ۱۲۰ روزه)	۷۵	۰/۲۰۰	۳	۰/۶۰۰
	جمع	۳۷۵	۱		۲/۹۳۹

منبع، محاسبات نگارنده: ۱۳۹۷

پس از انجام محاسبات مربوطه در نهایت قسمت تهدیدات با نمره ۲/۹۳۹ بالاترین ضریب و پس از آن، نقاط ضعف با مقدار ۲/۹۳۶، فرصت ها با مقدار ۲/۹۱۱ و در نهایت نقاط قوت با مقدار ۲/۹۰۳ پایین ترین ضریب را بدست آورده اند. در گام بعد به منظور مشخص نمودن نوع راهبرد پیشنهادی اوزان

به دست آمده را در نمودار SWOT قرار داده و با این حساب راهبرد تدافعی خفیف به منظور برنامه ریزی توسعه و آمایش جنوب شرق پیشنهاد گردید.

شکل (۲) نمودار SWOT

بر اساس نتایج حاصل مدل تحلیلی سوات در گام بعد راهبرد های مورد نظر در هر بخش از جدول سوات ارائه شده است که در جدول شماره (۲) آمده است:

جدول (۲) راهبرد های خروجی از مدل تحلیلی سوات

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)	راهبرد های مدل سوات
So1 استفاده از ظرفیت معادن با ایجاد بستر مناسب سرمایه گذاری So2 استفاده از پتانسیل ظرفیت های اقلیمی با بهره گیری از پیشرفتهای تکنولوژیک So3 زمینه سازی برای تدوین سند جامع توسعه شرق با تاکید بر اسناد بالا دستی	Wo1 استفاده از ظرفیت های تکنولوژی نوین در جهت کنترل و بهره گیری از ظرفیت های طبیعی Wo2 اعطای معافیت های مالیاتی در جهت توسعه و عمران منطقه ای Wo3 توسعه فرصت های حمل و نقل کریدور شرق به منظور توسعه و تحرک اقتصادی منطقه	فرصت ها (O)

نقاط ضعف (W)	نقاط قوت (S)	راهبرد های مدل سوات
Wt1 کنترل ترانزیت مواد مخدر با بهره از توسعه امکانات کنترل مرز Wt2 جبران خلا های قانونی در جهت عمران و توسعه منطقه ای Wt3 تلاش در جهت عمران و توسعه منطقه به منظور دفع اثرات تبلیغات دشمن	St1 استفاده از ظرفیت های اشتراکات قومی و قبیله ای در جهت کاهش تاثیر تبلیغات St2 جبران خلا های قانونی با بهره گیری از توجهات نظام برنامه ریزی به توسعه شرق St3 استفاده از ظرفیت های اقلیمی در جهت کاهش اثرات دشواری و قهر طبیعت	تهدیدات (T)

منبع، نگارندگان، ۱۳۹۷

پس از مشخص شدن راهبردهای مورد نظر به منظور طرح در توسعه منطقه سیستم به منظور رتبه بندی راهبرد ها و نیز گویه های مندرج در هر یک از مولفه های چهار گانه با استفاده از مدل هیبریدی که در واقع تلفیق دو مدل SWOT و نیز AHP می باشد سلسله مراتب مطرح در مدل AHP تشکیل شد به گونه ای که در بالاترین مرتبه از این مدل مولفه های چهارگانه S, W, O, T به عنوان معیار، و در سطح بعد هر یک از گویه های مرتبط با این مولفه ها به عنوان زیر معیار فرض و مقایسه زوجی میان آنها صورت گرفته است که جداول زیر مرتبط با اوزان بدست آمده از این مقایسه زوجی می باشد. لازم به ذکر است با توجه به نتایج حاصل ضرب ماتریس مقایسه زوجی در ستون وزن های مربوط به معیارها شاخص ها (محاسبه بردار AW) شاخص L، شاخص سازگاری و شاخص ضریب سازگاری از رابطه های زیر محاسبه گردیده است که مقادیر هریک به ترتیب ۵/۸۹، ۰/۲۳ و ۰/۰۲۴ بوده است. با عنایت به اینکه شاخص ضریب سازگاری از مقدار ۰/۱ کمتر می باشد لذا حسن عملیات تحلیل سلسله مراتبی تایید می گردد:

$$L = \frac{1}{n} [\sum_{i=1}^n (AW_i l w_i)] \quad \text{نحوه محاسبه شاخص}$$

$$CI = \frac{l-n}{n-1} \quad \text{نحوه محاسبه شاخص}$$

$$CR = \frac{CI}{0.9} \quad \text{نحوه محاسبه شاخص}$$

جدول (۳) اوزان بدست آمده در مرتبه معیار های مدل SWOT-AHP

وزن عامل	عامل	ردیف
۲/۹۰۳	Strengths	۱
۲/۹۱۱	Opportunities	۲
۲/۹۳۶	Threats	۳
۲/۹۳۹	Weaknesses	۴

منبع، محاسبات نگارنده: ۱۳۹۷

جدول (۴) اوزان بدست آمده از مقایسه زوجی زیر معیارها

مولفه (معیار)	زیر معیار	حاصلضرب معیار و زیر معیار
۲,۹۰۲۵۷۹	۰,۱۶۳۷۴۲	۰,۴۷۵۳۷۴
	۰,۲۶۰۵۳۴	۰,۷۵۶۳۲۱
	۰,۳۲۴۶۲	۰,۹۴۲۳۳۶
	۰,۱۴۳۹۴۴	۰,۴۱۷۸۰۸
	۰,۱۰۷۱۶	۰,۳۱۱۰۴
۲,۹۳۶	۰,۰۶۰۰۲۴	۰,۱۷۶۳۳
	۰,۱۶۰۰۹۹	۰,۴۷۰۰۵۲
	۰,۴۷۳۹۶۲	۱,۳۸۸۶۱۷
	۰,۱۷۳۶۳۳	۰,۵۰۹۷۵۸
	۰,۱۳۳۲۹۱	۰,۳۹۱۳۴۳
۲,۹۱۰۵۶۹	۰,۵۶۳۲۹۴	۱,۶۳۹۵۰۷
	۰,۲۳۱۸۴	۰,۶۷۴۷۸۵
	۰,۰۳۸۹۲	۰,۱۱۳۲۸
	۰,۱۰۶۶۲	۰,۳۱۰۳۳۶
	۰,۰۵۹۳۳۵	۰,۱۷۲۶۷
۲,۹۳۸۶۶۷	۰,۱۰۶۸۱۲	۰,۳۱۳۸۸۴
	۰,۰۵۸۵۲۴	۰,۱۷۱۹۸۳
	۰,۲۴۵۳۸۹	۰,۷۲۱۱۱۷
	۰,۰۴۴۳۵۳	۰,۱۳۰۳۳۹
	۰,۵۴۴۹۲۲	۱,۶۰۱۳۴۴

منبع محاسبات نگارنده: ۱۳۹۷

پس از انجام محاسبات مربوط به وزن گزینه های مربوط به زیر معیار ها، شاخص وزن نهایی برای گزینه ها از طریق فرمول زیر مورد محاسبه قرار گرفته است که نتایج آن در قالب جدول ۶ آورده شده است:

$$\text{امتیاز نهایی گزینه ها} = \sum_{k=1}^n \sum_{i=1}^m w_k w_i(g_{ij})$$

جدول (۵) وزن نهایی راهبرد ها

ردیف	عامل	وزن عامل
۱	SO	۳,۸۹۵۹۳۸۱۹
۲	WO	۳,۷۷۳۶۶۹۳۱۶
۳	ST	۳,۶۲۶۶۱۶۵۵۲
۴	WT	۴,۰۷۸۳۸۱۰۹۴

منبع، محاسبات نگارنده: ۱۳۹۷

پس از انجام محاسبات مرتبط با مدل AHP و با توجه به خروجی مندرج در جدول شماره ۵ راهبرد تدافعی (WT) که مشتمل بر از بین بردن مولفه های تهدید و تبدیل آن به فرصت های متناسب با طرح توسعه منطقه است، با مقدار بر آورد شده $4/0.78$ بالاترین مقدار وزن محاسبه را بدست آورده است و پس از آن به ترتیب راهبرد های تهاجمی که مبتنی بر استفاده حداکثری از نقاط قوت در ضمن کاهش نقاط ضعف می باشد، با مقدار اندازه گیری شده $3/0.895$ ، راهبرد رقابتی مبتنی بر از بین بردن نقاط ضعف در عین سرمایه گذاری بر فرصت ها و پتانسیل های موجود در منطقه است، با مقدار اندازه گیری شده $3/0.773$ و در نهایت نیز راهبرد محافظه کارانه که مبتنی بر تکیه بر نقاط قوت و نیز دفع زمینه های موجود در بخش تهدیدات در منطقه است، با مقدار $3/0.626$ در پایین ترین مرتبه از سلسله مراتب راهبرد های مورد نظر قرار گرفته است.

نتیجه گیری

مدل تحلیلی سوات، به منظور ارائه راهبرد های کلی در زمینه توسعه یافتگی، چشم انداز سازی و سناریو نویسی از جمله راهبردهای متداول در برنامه ریزی منطقه ای و شهری و روستایی می باشد. اما یکی از نقاط ضعف آن، نارسایی در اولویت بندی راهبردها بوده است که بر این اساس برنامه ریزان به منظور جبران این نقیصه سعی در استفاده از روش های ترکیبی نظیر مدل های هیبریدی می نمایند. در این پژوهش نیز از روش هیبریدی در زمینه کارایی بهتر مدل تحلیلی سوات استفاده شد. همان گونه که در بخش محاسبات این پژوهش نیز آمده است بر اساس صرف مطالعات مبتنی بر مدل سوات راهبردهای مورد نظر به منظور طرح در آمایش مناطق مرزی جنوب شرق به ترتیب مبانی بر راهبرد های تدافعی در وهله اول و سپس به ترتیب راهبرد های محافظه کارانه، رقابتی و تهاجمی بوده است (شکل شماره ۲). اما پس از اعمال مدل تلفیقی هیبریدی در این پژوهش اولویت های برنامه ریزی در زمینه توسعه مناطق مرزی جنوب شرق تغییر کرده و به صورتی که در جدول شماره ۵ آمده است، درآمده است که بر این اساس راهبرد تدافعی با مقدار اندازه گیری شده $4/0.78$ به عنوان راهبرد برتر و پس از آن راهبرد تهاجمی با مقدار $3/0.895$ به عنوان راهبرد

مکمل آمده است که نشان دهنده تاثیر مقایسه های زوجی گویه های مندرج در مدل سوات می باشد. آنچه در این زمینه می توان مورد توجه قرار داد این است که در پژوهش های پیشین نیز مسئله توسعه منطقه ای و به بیان دیگر آمایش مناطق مورد توجه بوده است و در این زمینه مقالات و کتب و طرح های مطالعاتی بسیاری صورت گرفته است به عنوان نمونه در برخی از پژوهش ها توسعه همه جانبه استانه های شرقی کشور (بخصوص مناطق مرزی) توسعه و تقویت انواع زیرساخت های کالبدی، شامل: حمل و نقل، راه آهن، جاده و... به منظور افزایش پیوندهای کانون های پر جمعیت مناطق شرقی با یکدیگر و کانون های داخل کشور از اولویت بالاتری برخوردارند نظیر آنچه مختاری هشی در پژوهش خود آورده است که در این زمینه نیز با پژوهش حاضر همسو است اما در نوع پیشنهادات تفاوت هایی میان این دو پژوهش مشاهده می گردد. در برخی از نواحی مرزی توسعه اشتغال منجر به توسعه کلی منطقه شده است نظیر نتایج و دستاوردهای پژوهشی که سعادت و زیرکی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان امکان سنجی توسعه مرزها و نقش آن بر امنیت مرزی (مطالعه موردی بازارچه مرزی استان خراسان رضوی با افغانستان) داشته است اما در محدوده مورد مطالعه این پژوهش نه تنها چنین چیزی مشاهده نمی گردد بلکه مولفه های دیگری نظیر نا امنی و تبلیغات سوء دشمن رکود را بر این منطقه مستولی داشته است. در مناطق جنوب شرقی همه این موارد مترتب بر اوضاع امنیتی و تحولات ناشی از آن است. در پایان بر اساس آنچه در این پژوهش صورت گرفته است در ادامه و در جهت تکمیل فرآیند این پژوهش ارائه می گردد:

- جبران خلاهای قانونی در جهت عمران و توسعه منطقه ای با وزن اهمیت ۷/۴ که از بالاترین اهمیت برخوردار است و پس از آن راهبردهای زیر با وزن اهمیت قید شده در رتبه های بعدی قرار گرفته اند
- زمینه سازی برای تدوین سند جامع توسعه شرق با تاکید بر اسناد بالا دستی (۶/۷۲)
- اعطای معافیت های مالیاتی در جهت توسعه و عمران منطقه ای (۶/۷۱)
- استفاده از ظرفیت های اقلیمی در جهت کاهش اثرات دشواری و قهر طبیعت (۵/۸۷)
- استفاده از پتانسیل ظرفیت های اقلیمی با بهره گیری از پیشرفتهای تکنولوژیک (۳/۵۵)
- تلاش در جهت عمران و توسعه منطقه به منظور دفع اثرات تبلیغات دشمن (۳/۵۴)
- جبران خلا های قانونی با بهره گیری از توجیهات نظام برنامه ریزی به توسعه شرق (۳/۲۳)
- توسعه فرصت های حمل و نقل کریدور شرق به منظور توسعه و تحرک اقتصادی منطقه (۲/۸۲)
- استفاده از ظرفیت های تکنولوژی نوین در جهت کنترل و بهره گیری از ظرفیت های طبیعی (۱/۷۷)
- استفاده از ظرفیت های اشتراکات قومی و قبیله ای در جهت کاهش تاثیر تبلیغات (۱/۷۶)
- استفاده از ظرفیت معادن با ایجاد بستر مناسب سرمایه گذاری (۱/۴۱)
- کنترل ترانزیت مواد مخدر با بهره از توسعه امکانات کنترل مرز (۱/۲۸)

در جدول زیر رتبه و وزن راهبردهای نهایی آمده است:

جدول شماره (۶) پیشنهادات پژوهش (بر اساس خروجی مدل هیبریدی SWOT-AHP)

رتبه	وزن	راهبرد	پیشنهادهای
۱	۷,۳۹۶۹۰۲	wf2	جبران خلاهای قانونی در جهت عمران و توسعه منطقه ای
۲	۶,۷۲۰۵۳۲	so3	زمینه سازی برای تدوین سند جامع توسعه شرق با تاکید بر اسناد بالادستی
۳	۶,۷۲۰۵۳۲	wo2	اعطای معافیت های مالیاتی در جهت توسعه و عمران منطقه ای
۴	۵,۸۷۰۹۲۵	st3	استفاده از ظرفیت های اقلیمی در جهت کاهش اثرات دشواری و قهر طبیعت
۵	۳,۵۵۶۰۶	so2	استفاده از پتانسیل ظرفیت های اقلیمی با بهره گیری از پیشرفتهای تکنولوژیک
۶	۳,۵۵۶۰۵	wf3	تلاش در جهت عمران و توسعه منطقه به منظور دفع اثرات تبلیغات دشمن
۷	۳,۳۳۰۸۹۵	st2	جبران خلاهای قانونی با بهره گیری از توجیهات نظام برنامه ریزی به توسعه شرق
۸	۲,۸۲۴۴۴۶	wo3	توسعه فرصت های حمل و نقل کریدور شرق به منظور توسعه و تحرک اقتصادی منطقه
۹	۱,۷۷۸۰۳	wo1	استفاده از ظرفیت های تکنولوژی نوین در جهت کنترل و بهره گیری از ظرفیت های طبیعی
۱۰	۱,۷۷۸۰۲	st1	استفاده از ظرفیت های اشتراکات قومی و قبیله ای در جهت کاهش تاثیر تبلیغات
۱۱	۱,۴۱۱۲۳۳	so1	استفاده از ظرفیت معادن با ایجاد بستر مناسب سرمایه گذاری
۱۲	۱,۲۸۲۱۸۱	wf1	کنترل ترانزیت مواد مخدر با بهره از توسعه امکانات کنترل مرز

منبع، محاسبات نگارنده: ۱۳۹۷

منابع

- توفیق، فیروز. ۱۳۸۴. آمایش سرزمین: تجربه جهانی و انطباق آن با وضع ایران. مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران. وزارت مسکن و شهرسازی. تهران.
- توکلی نغمه، مصطفی، کارگر، بهمن (۱۳۹۴) بررسی تطبیقی نقش توزیع کاربری ها و خدمات شهری در ضریب امنیت اجتماعی (منطقه دو و چهار شهر مقدس قم)، دفتر تحقیقات ناجا استان قم.
- خلیلی محسن، منشادی مرتضی، آزموده فهیمه (۱۳۹۰) بایستگی های ژئو اکونومیک توسعه منطقه جنوب شرق ایران، فصلنامه روابط خارجی، سال سوم شماره ۴، ص ۸۱-۱۲۴
- زارع، ذکریا و سرداری، ایوب (۱۳۹۳) کاربرد swot و swot-ahp در آمایش مناطق مرزی با تاکید بر راهبرد ها و اولویت های برنامه ریزی مطالعه موردی مربوان و بانه، سال سوم، شماره سوم، پاییز
- زرتآبادی، زهرا سادات و همکاران (۱۳۹۲)، ارزیابی راهبردهای آمایش مناطق مرزی بر اساس مدل SWOT-ANP مطالعه موردی: (منطقه مرزی ایران و ترکیه)، سومین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست، دانشگاه تهران https://www.civilica.com/Paper-ESPME03-ESPME03_453.html
- زیاری، کرامت ا...، (۱۳۸۹)، اصول و روش های برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات دانشگاه تهران
- سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۵
- سرشماری عمومی نفوس و مسکن، مطالعات جمعیت، سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۵
- سرور، رحیم، ۱۳۸۴، جغرافیای کاربردی، انتشارات سمت، تهران
- سعادت جعفر آبادی، حسن و همکاران (۱۳۹۴) امکان سنجی توسعه مرزها و نقش آن بر امنیت مرزی (مطالعه موردی بازارچه مرزی استان خراسان رضوی با افغانستان)، فصلنامه مطالعات مرزی سال سوم شماره چهارم زمستان
- عندلیب، علیرضا. ۱۳۸۰. نظریه پایه آمایش مناطق مرزی. دوره عالی جنگ. تهران.
- عندلیب علیرضا و مطوف شریف، ۱۳۷۹، تجربه های آمایش مناطق مرزی دوباره آلمان و درس هایی برای ایران. صفه، شماره ۲۹؛ دانشگاه شهید بهشتی. تهران.
- عندلیب علیرضا و مطوف شریف، (۱۳۸۸)، توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران، باغ نظر، ش ۱۲، پاییز و زمستان
- کریمی مرتضی و خلیلی یاسر (۱۳۹۲) آمایش توسعه امنیت پایدار در مناطق مری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، فصلنامه مطالعات نواحی مرزی، سال دوم، شماره اول، بهار
- کیانی مقدم، منصور، حمید رضا، تمک، سبوحان، ایرانشاهی (۱۳۹۰) تحلیلی بر وضعیت و ظرفیت بندر چابهار در مقایسه با بندر گواتر جهت تبدیل شدن به دروازه شاهراه اقتصادی آسیای میانه و اروپای شرقی، اولین همایش ملی توسعه مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران

- مختاری هشی حسین، فرجی برات (۱۳۸۶) ترتیبات امنیتی در منطقه خلیج فارس و فرصت‌های پیش روی جمهوری اسلامی ایران، سایر، آفاق امنیت موسسه مطالعات کاربردی
- مختاری هشی و همکاران (۱۳۹۵) تدوین راهبردهای آمایش مناطق مرزی؛ مطالعه موردی مرزهای شرقی کشور، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۹، شماره ۳
- مخدوم، مجید، ۱۳۹۰، شالوده آمایش سرزمین، انتشارات دانشگاه تهران
- مطالعات طرح آمایش سرزمین، ۱۳۶۸
- منزوی، مهشید و دلیر، اسماعیل، ۱۳۸۹ اصول توسعه و عمران منطقه ای، انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران
- هاروی، دیوید. ۱۳۸۷. شهری شدن سرمایه. ت: عارف اقوامی مقدم. نشر اختران. تهران.
- Ezzati, N., Haedaripur, A., & Aegbali, N. (2011). **The role of planning in the border area planning system (Case study: Iranian border areas)** *Quarterly Journal of Human Geography*, 3(4), 197-179. [In Persian]
- Gallego-Ayala, Jordi; Juízo, Dinis (2011). "Strategic implementation of integrated water resources management in Mozambique: An A'WOT analysis". *Physics and Chemistry of the Earth*, 36, 1103-1111.
- Castells, Manuel. 2009. **Communication Power**; Oxford University Press; Oxford, UK.
- Ebrahimzadeh, I., Mousavi, M. N., & Kzemizad, S. (2012). **Spatial analysis of regional disparities between the central and border areas of Iran**. *Quarterly Geopolitics*, 8(1), 214-235. [in persian]
- Hedaeti, A., & Abasi, E. (2009). **Scientific management is the focus of tumor mass using a geographic information system GIS: Case study of crime of robbery in the city of Qazvin**. *Police Management Studies*, 2, 177-198. [in persian]
- Karimi, M., & Vafaei, A. (2014). **Security by sustainable development in the border areas (Case study Marivan)**. *Quarterly Research and Urban Planning*, 4(15), 95-112. [in persian]
- Kajanusa, Miika; Kangas, Jyrki; Kurttila, Mikko (2004). "The use of value focused thinking and the, SWOT hybrid method in tourism management". *Torism Management*.
- MokhtariHashi, H., Momeni, M., & Bagheri, M. (2014). **The preparation of spatial planning strategies for border areas (Case Study: Eastern borders of Iran)**. *Geographical Research*, 29(114), 237-254. [in persian]
- Mousavi, M. N., Manochehri, A., & Adebniya, Z. (2014). **Role border and ethnicity in the**

- urban areas of study: Azerbaijan province.** Quarterly Geopolitics, 10(3), 190-210. [in persian]
- Nami, M. (2012). **Spatial planning in border areas, with an emphasis on Iran.** Quarterly Journal of Human Geography, 5(1), 173-191. [in persian]
 - Wickramasinghe, Vasantha; Takano, Shin-ei (2009). “**Application of combined SWOT and Analytic Hierarchy Process (AHP) for tourism revival strategic marketing planning: A Case of Sri Lanka tourism**”. Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies, 8, 954-969.